

קהילה עתיקה בישראל – דרכי קליטה והשתלבות בחברה

שלווה וייל, עורכת

יהודי אתיופיה באור הזרקורים

ירושלים, האוניברסיטה העברית, המכון לחקר הטיפוח בחינוך, 1997.

מגי קורן

קובץ מגוון ורב דיסציפלינות

הספר הוא קובץ מאמרים שהוצגו בכנס בינלאומי על 'הגירה, רכישת לשון ודפוסי השתלבות חברתית', שנערך במכון לחקר הטיפוח בחינוך, האוניברסיטה העברית, בשנת 1994. בכנס השתתפו חוקרים מישראל, ארה"ב אירופה ואפריקה.

הגישות הננקטות במאמרים שאובות מדיסציפלינות שונות, והן נכתבו על-ידי חוקרים מתחומי הסוציולוגיה, האנתרופולוגיה, ההיסטוריה ומדע המדינה. העמדות המוצגות במאמרים מייצגות כיוון מסוים, וראוי להדגיש את קיומן של דעות נוספות וסברות הנוגדים גישות אלו.

מקצת המאמרים עלולים לעורר פולמוס בקרב עדת עולי אתיופיה. אנחנו, כמחנכי מבוגרים העוסקים בקליטתם של עולי אתיופיה, צריכים להיות ערים ורגישים לדיון סביב נושאים אלה.

ביתא ישראל והנוצרים באתיופיה: שיתוף וייחוד

ד"ר צ'ארלס פנקהרסט במאמרו **ביתא ישראל בהקשרם האתיופי** מציג את עדת ביתא ישראל בהקשר הכלכלי, החברתי והתרבותי האתיופי הייחודי.

המאמר מנסה לתקן את התפישה הירו-צנטרית לגבי קהילת ביתא ישראל הרווחת במערב, דהיינו שהיחסים בין ביתא-ישראל לשכניהם הנוצריים באתיופיה אינם אלא בבואה של היחסים הבין-דתיים באירופה. המאמר מראה שהיחסים בין ביתא ישראל לנוצרים האתיופים היו שונים מאוד מהיחסים בין היהודים לנוצרים בארצות המערב.

המאמר מציג את ההשפעות היהודיות על הנצרות באתיופיה ואת התרבות המשותפת לביתא ישראל ולנוצרים האורתודוקסים באתיופיה. כמו כן מוצגים ההמרות הדו-כיווניות ונישואי התערובת. היחסים בין ביתא ישראל לשכניהם הנוצרים היו אינטימיים ומורכבים. הם היו מבוססים על קרבה רבה במשך מאות שנים. ביתא ישראל ניהלו חיי כלכלה וחברה שהיו שונים אך במעט מן המופך אצל הנוצרים, שאיתם הם חלקו תרבות משותפת בעיקרה.

סטיבן קפלן במאמרו **היסטוריה, הלכה וזהות: ביתא ישראל ויהדות העולם**

סוקר את הספרות העשירה שהתפרסמה בעקבות עלייתם של ביתא ישראל לישראל. הוא מתמקד במיוחד בספרים ובמאמרים שפורסמו בישראל ומחבריהם מעורבים ישירות באינטגרציה הדתית של יהודי אתיופיה ומזוהים עם השקפה ציונית-דתית. טענתו היא שספרים אלה מלמדים על ההנחות הקדומות של מחבריהם יותר מאשר על ההיסטוריה ועל התרבות של יהודי אתיופיה עצמם.

קפלן הוא אחד החוקרים שטוען שקהילת ביתא ישראל לא התקיימה באתיופיה עד למאה-14 (משום כך הוא מעורר התנגדות רבה מקרב יוצאי העדה); אך הוא מסכים שלפני הופעת הנצרות באתיופיה במאה השלישית, הטביעו היהדות והנוכחות היהודית את חותמן על ממלכת אקסום הנוצרית.

בניית זהותם של יהודי אתיופיה

שלווה וייל, במאמרה **כינויים קולקטיביים וזהות קולקטיבית של יהודי אתיופיה**, מציגה ניתוח סוציולוגי של היבט אחד בזהותם הקולקטיביות של יהודי אתיופיה. במאמר מוצגים כינויים עדתיים נבחרים, שחלקם שימשו בו-זמנית בתקופות הסטוריות מסוימות ואחדים מהם לא היו בהכרח יחודיים למי שאנו מכנים היום יהדות אתיופיה. (יהדות אתיופיה באתיופיה ובארץ כביתא ישראל) וייל מצביעה על כך שהזהות של יהדות אתיופיה היא גמישה ומתפתחת, ושהשם הקולקטיבי 'יהדות אתיופיה' הוא כינוי חדשני, שאומץ על ידי הקהילה והחברה הישראלית כביטוי למעמד חסר הזהות המובהקת - אך הנכספת - של העולים מאתיופיה.

ליסה ענתבי במאמרה **טקסי לידה ופטירה: בניית זהות ליהודי אתיופיה** בוחנת שני טקסים אלו ועוקבת אחר השתנותם בהקשר הישראלי. דרך העימות המלווה בישראל את המנהגים השונים הקשורים לטקסים אלה, ניתן לראות פתח לקונפליקטים עמוקים יותר המשפיעים על הקהילה האתיופית בישראל.

השתלבות יהודי אתיופיה בארץ

השירות הצבאי, על-פי מאמרה של מלכה שבתאי, **עיצוב זהות במסגרת הצבאית: חיילים עולים מאתיופיה בצה"ל**, מסייע להשתלבותם החברתית של העולים מאתיופיה. החיילים ממוצא אתיופי שרואיינו במהלך המחקר שלה, הצליחו לבנות לעצמם זהות ישראלית המבוססת על הערכה עצמית חיובית, הזדהות עם המדינה והצבא ותחושת שייכות.

אסתר בניטה תילה נעם ערכו סקר, שעקב אחר עולי אתיופיה בערים נבחרות בישראל (**קליטת עולים מאתיופיה בישראל: ממצאים נבחרים מתוך סקר**). הסקרים נערכו בעפולה, נתניה וקריית גת. הנתונים מראים שמשך השהות בישראל הוא אחד הגורמים המשפיעים ביותר על תעסוקה והשתלבות חברתית. ממצאי החוקרות תורמים לזיהוי הצרכים הבסיסיים של עולי אתיופיה, והם עשויים לסייע בקבלת החלטות המשפיעות על אוכלוסיית עולי אתיופיה, ברמה הארצית וברמה המקומית.

דיוויד הולט, במאמרו **התקבצות תרבותית: מבט השוואתי על בעיותיהם של יהודי אתיופיה בישראל**, מראה, בעזרת ממצאי מחקר השוואתי, כי קשיי חינוך וסגרגציה בדיוור שיהודי אתיופיה חווים בישראל משפיעים השפעה שלילית על חייהם. השפעה מצטברת מובילה להרגלים והתנהגויות שליליות, לתחושת שוליות ולחוסר יכולת לשלב יחד בהצלחה את הרפרטוארים התרבותיים האתיופיים והישראלים.

מדבריה של שלווה וייל, עורכת הספר, עולה החשש שבמקום להימצא באור הזרקורים' עלולים יהודי אתיופיה למצוא את עצמם 'באור הדמדומים'. הסכנה היא שהם עלולים להישאר 'קבוצת עולים' לנצח ולא להתקבל לגמרי בחברה הישראלית."

הדברים נכתבו לפני כבר קרוב לעשור, מניסיוננו באגף לחינוך מבוגרים אין אנו חווים את החשש שהועלה בדבריה. פעילויות האגף בעשור האחרון כללו מספר פרויקטים ותוכניות מיוחדות שהתבססו על ניסיון העבר והפקת לקחים. תוכניות אלו זכו להצלחות אף ברמה בינלאומית (תוכנית הלימודים החדשה לאולפנים לעולי אתיופיה זכתה בפרס אונסק"ו). יחד עם זאת, עקב שינויים שהישראלית עוברת והדיאלוג המורכב במציאת דרך של חיים בחברה רב-תרבותית, עדיין הקשיים עם עולי אתיופיה קיימים מעצם ייחודה של העדה וכפי שקיימים אף עם עולים אחרים. המגמה של הגופים הקולטים ושל העולים היא מגמה של למידה מתמדת ושיפור.

אם ניקח דוגמה מתחום עבודתנו באגף לחינוך מבוגרים עם עולי אתיופיה, הלומדים במסגרות אולפנים, השכלה והדרכת הורים - מרבית הכיתות מיועדות אכן בלבדית לעולי אתיופיה, אך המגמה לשלבם בכיתות של ישראלים ותיקים הולכת וגדלה. ישנם כיתות וחוגים שבהם מתקיימים שילוב והפריה תרבותית של עולים וותיקים. בעיקרו של דבר, תהליך הקליטה של עולי אתיופיה זהה בקשייו לתהליכי הקליטה של עליות קודמות בכל הנוגע לאוכלוסיית המבוגרים. מצב ילדיהם של עולי אתיופיה טוב יותר, לימודיהם בבית הספר בארץ ושירותם הצבאי משפיעים על השתלבותם המוצלחת בחברה הישראלית.